

NUORTEN KOKEMUKSET SIAISHUOLTOPAIKASTA JULKISENA JA YKSITYISENÄ TILANA

Katariina Löfblom: VTT, erikoistutkija, Turun yliopisto

Minna Alin: VTM, projektitutkija, Turun yliopisto

Sanni Salonen: VTM, yliopisto-opettaja, Turun yliopisto

Anniina Kaittila: VTT, erikoistutkija, Turun yliopisto

Leena Leinonen: YTT, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto

Siiri-Liisi Kraav: FT, tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto

Riitta Vornanen: YTT, professori, Itä-Suomen yliopisto

Merja Anis: VTT, sosiaalityön professori, Turun yliopisto

Max Karukivi: LT, nuorisopsykiatrian apulaisprofessori, Turun yliopisto

katariina.lofblom@utu.fi; minna.alin@utu.fi; sanni.a.salonen@utu.fi;

sairai@utu.fi; leena.leinonen@uef.fi; siiri-liisi.kraav@uef.fi; riitta.b.vornanen@uef.fi; merja.anis@utu.fi; max.karukivi@utu.fi

Janus vol. 32 (4) 2024, 375–391

Tiivistelmä

Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten sijaishuollon asiakkaina olevat nuoret kertovat julkisen ja yksityisen tilan kokemisesta ollessaan sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Keskeisiä käsitteitä ovat koti yksityisenä tilana ja julkinen koti, joka kuvaa yksityisen ja julkisen tilan väliin sijoittuvaa tilakokemusta. Itsen tilaa sääteleviä ulottuvuuksia ovat sosiaalisten suhteiden läheisyys tai etäisyys sekä mahdollisuus itsemääräämiseen ja oman tahdon ilmaisemiseen erilaisissa tilallisissa ratkaisuissa. Aineisto muodostuu 19 nuoren narratiivisesta haastattelusta, jotka on tehty osana laajempaa tutkimushanketta. Haastattelut on analysoitu aineistolähtöisesti teemoitellen. Tutkimus täydentää aikaisempaa tietoa lapsen ja nuoren kokemuksesta sijaishuollossa ja nostaa esiin tekijöitä, jotka heikentävät kokemusta omasta paikasta sijaishuollon aikana. Tilan kokemista koskevan tiedon pohjalta voidaan kehittää nuorten uuteen paikkaan asettumista tukevia prosesseja.

JOHDANTO

Huostaanottopäätös ja sen myötä sijoitus kodin ulkopuolelle merkitsevät suurta muutosta lapsen elämässä. Huostaanotto on lapselle ja hänen perheelleen tilanteena usein raskas ja siihen liittyy voimakkaita tunteita. Sijoitettu voi tuntea voimakasta koti-ikävää ja huolta vanhemmistaan (Baugerud & Melinder 2012; Enroos 2016; Laakso 2016), vaikka huostaanotto olisi tapahtunut lapsen itsensä ja vanhemman toivomuksesta. Kokemuksen haastavuutta lisää itselle tutun fyysisen paikan, kodin,

menettäminen. Sijoituksen tavoitteena on usein lapsen siirtäminen turvottomista olosuhteista suotuisampaan kasvuympäristöön. Oletuksena on, että sijaishuolto paikka on lapsen hyvinvointia tukeva kodinomaisen ympäristö. (Pösö & Laakso 2016.) Muutos itsessään saattaa kuitenkin horjuttaa lapsen turvallisuuden ja hallinnan tunteita. Sijaishuoltoon siirtymisessä on kyse uuden tilasuhteen muodostamisesta (Enroos 2016). Sijoitettu muuttaa toiseen perheeseen tai lastensuojelun ympärivuorokautiseen yksikköön.

Koti paikkana edustaa turvalliseksi koettua tilaa. Se muodostuu sosiaalisista ja materiaalisista resursseista sekä prosesseista, jotka tuottavat tilaan liittyviä positiivisia tunteita, kuten pysyvyyttä, solidaarisuutta ja kiintymystä. (Douglas 1991; Pösö & Laakso 2016.) Koti ymmärretään yksityisenä tilana, jossa yksilöllä on vapaus ja mahdollisuuksia toteuttaa omaa tahtoaan ja toimia itsenäisesti, kuitenkin muut perheenjäsenet huomioiden. Käytännössä perheenjäsenten valtasuhteet kodeissa ovat moninaisia ja koti voidaan kokea turvattomaksi, jos sen käytännössä ja sosiaalisissa suhteissa ei ole ennustettavuutta ja jatkuvuutta. Useita sijoitusjaksoja kodin ulkopuolella kokeneille lapsille ja nuorille voi olla haastavaa määritellä omaa kotiaan (Dorrer ym. 2010). Monet sijoitetut nuoret kokevat myös sekä perheeseensä että sijaishuoltopaikkaan liittyvät kodin merkitykset ristiriitaisina (Clark ym. 2014). Kuormittava, vieraaksi koettu elinympäristö voi vaikuttaa kielteisesti sijaishuollossa olevien nuorten psyykkiseen vointiin.

Sijaishuollolla varmistetaan lapsen turvallinen kasvu ja kehitys niin kauan kuin lapsen tai hänen perheenjäsentensä tilanne sitä vaatii, nuori täyttää 18-vuotta tai siirtyy jälkihuollon piiriin (Lastensuojelulaki 417/2007 40§, 47§, 49§). Sijaishuolto ei kuitenkaan aina onnistu turvaamaan nuoren kasvuympäristöä. Nuoren turvallisuuden tunnetta haastavat esimerkiksi sijaishuoltopaikan muutokset sekä nuoren luvaton poistuminen sijaishuoltopaikasta tai sinne palaamatta jättäminen eli hatkailu. Hatkaaminen altistaa nuoren erilaisille vaaratilanteille sekä tuottaa vieraanomaisille ja nuoren läheisille paljon

huolta (Haapala ym. 2023; Kekkonen & Pekkarinen 2024). Hatkailun taustalla on moninaisia syitä, jotka voivat liittyä nuoren negatiivisiin kokemuksiin sijoituspaikasta. Tilaan liittyviä merkityksiä tutkimalla on mahdollista avata yhdestä olennaisesta näkökulmasta nuoren kokemusta muutoksesta ja elämästä sijaishuollossa. Yksityisen tilan menettämistä ja julkisessa kodissa elämistä tilallisena kokemuksena on tutkittu kuitenkin vähän lapsen näkökulmasta (Törrönen 1999; Eronen 2012; Laakso 2016). Tutkimuksemme täydentää aikaisempaa tietoa lapsen ja nuoren kokemuksesta sijaishuollossa ja nostaa esiin tekijöitä, jotka heikentävät kokemusta omasta paikasta sijaishuollon aikana. Tilan kokemista koskevan tiedon pohjalta voidaan kehittää nuorten uuteen paikkaan asettumista tukevia prosesseja.

Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten sijaishuollon asiakkaina olevat nuoret kertovat julkisen ja yksityisen tilan kokemisesta ollessaan sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Yksityisen ja julkisen tilan suhdetta tulkitsemme soveltaen Goffmanin (1971) julkisen ja yksityisen tilan käsitteitä. Tavoitteenamme on tuoda esille nuorten kokemuksia sijaishuoltopaikasta koettuna tilana erilaisista näkökulmista. Tarkastelemme tilan kokemista suhteessa tilan antamiin mahdollisuuksiin nuoren itsensä esittämiseen, suojautumiseen ja laajemmin toimijuuteen. Osallisuuden ja toimijuuden tukeminen ovat lapsilähtöisessä sosiaalityössä keskeisiä tavoitteita (Kalari & Raitakari 2021), joita sijaishuollon tilallisten ratkaisujen tulisi palvella. Nämä piirteet liittyvät toimintaympäristönä kotiin, jossa oleminen on lähikökohtaisesti vapaata ja mahdollistavaa.

Käytännössä kodit ja niissä vallitsevat ilmapiirit voivat olla hyvin erilaisia.

**SIJASHUOLTO TILALLISENA
KOKEMUKSENA – YKSITYINEN JA
JULKINEN SAMASSA TILASSA**

Tilan kokeminen on yhteydessä tilan tuottamiin sosiaalisiin ja toiminnallisiin mahdollisuuksiin sekä yksilön aikaisempiin kokemuksiin suhteista ja toiminnasta vastaavissa tiloissa. Tila on sosiaalisesti tuotettuna toiminnan perusta. (Goffman 1971.) Tilat voidaan karkeasti erotella yksityisiin ja julkisiin, mikä tuo esiin tilassa olevan toimijan valtaa ja kontrollia suhteessa muihin toimijoihin. Tila itsessään antaa tietoa siitä, millainen sosiaalinen kohtaaminen ja toiminta ovat siinä mahdollisia, ja miten tilassa olevat toimijat ovat suhteessa toisiinsa. Sosiaalisissa kohtauksissa ihmisillä on taipumus toimia jonkin valitun linjan mukaisesti, joka antaa heille sosiaaliset kasvot. Kasvot kuvaavat yksilöllistä toimintalinjaa, jonka sosiaalinen yhteisö olettaa henkilöllä olevan, ja jonka perusteella yhteisö suhtautuu häneen (Goffman 2012).

Sanana koti merkitsee samaan aikaan konkreettista fyysistä tilaa, sosiaalista verkostoa ja tunnetta kiinnittymisestä omaksi koettuun paikkaan, ympäristöön ja kulttuuriin (Vilkko 2010). Käsitteenä koti viittaa yksityiseen tilaan, johon ulkopuolisilla on rajallinen mahdollisuus päästä. Kodissa oleminen on jokapäiväistä, ja se keskittyy kehon aistimukseen ja huoltoon (Imrie 2014). Goffmanin (2012) mukaan toistuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toimijoiden kasvot ovat tutut, heijastavat toimijoiden sosiaalista arvoa ja toimin-

tatyylit ovat vakiintuneita. Julkisessa tilassa kohtaukset eivät ole yksilön hallinnassa samoin kuin yksityisessä tilassa. Toiset toimijat voivat uhata yksilön turvallisuutta ja loukkaamattomuutta. Tätä uhkaa hälventämään on luotu erilaisia julkisten kohtauksien sääntöjä (emt.). Huostaanoton yhteydessä koti yksityisenä tilana on korvautunut sijoituspaikalla, jota aikaisemmissa tutkimuksissa on kutsuttu julkiseksi kodiksi (Clark ym. 2014; Enroos 2016). Enroos (2016) on käyttänyt julkisen kodin käsitettä kuvaamaan kodin ja sijoituspaikan välistä eroa, joka syntyy toimintaa säätelevistä institutionaalisista reunaehdoista tilassa.

Julkisessa tilassa yksilöllä on itsen alue (engl. *territory of self*), jota hän oman tahtonsa mukaan pyrkii hallinnoimaan (Goffman 1971; 2012). Se on suojaava tuova, yksilön itsenäisen aseman tuottama alue. Goffmanin (2012) mukaan itsen alueella monet käyttäytymismuodot saattavat olla hyväksytyjä ja merkittäviä läheisinä pidettyjen henkilöiden osalta, mutta vieraiden henkilöiden vastaavat toimintatavat saatetaan kokea jopa loukkaavina (emt., 310). Itsen alue tuo esille lähelle tulemisen luvanvaraisuuden, jota muiden odotetaan kunnioittavan. Yleisessä tilassa ei pidetä sopivana toimintaa, joka loukkaa yksityistä tilaa, vaikka tämä tapahtuisi hyvässä tarkoituksessa. Itsen alue säätelee yksityisen ja julkisen suhdetta yksilön hallitsemalla tavalla ja siksi itsen alueelle tunkeutuminen ilman lupaa loukkaa yksilön asemaa ja vaarantaa hänen toimijuutensa ja sosiaaliset kasvonsa (Goffman 1971). Perheyhteisössä yksilön kasvot usein eroavat niistä kasvoista, jotka hänellä on julkisessa tilassa, vieraiden toimijoiden ympäröimänä. Sijashuollon konteks-

tissa esimerkiksi ”kovanaaman” status saattaa kätkeä nuoren herkkyuden ja haavoittuvuuden. Sen esiin tuleminen mahdollistuu, kun työntekijä oppii tuntemaan nuoren ja vastavuoroinen luottamus rakentuu pidempi kestoisessa arkisessa toiminnassa.

Oman tilan merkitys korostuu paikoissa, joissa yksilö jakaa tilan muiden kanssa. Sijaishuollon kontekstissa esimerkiksi oma huone on lähtökohtaisesti yksilön itsemääräämisen aluetta. Oman tilan muodostuminen sosiaalisessa tilassa tuo esille yksilön jäsenyyttä ja yksityisen tilan loukkaamattomuutta (Goffman 1971). Yksilöt asennoituvat toisiinsa tietyllä tapaa ja samalla antavat asennoitumisellaan toinen toisilleen sosiaaliset kasvot, sosiaalisen arvon. Uudessa tilassa yksilöiden on luotava kasvonsa uudelleen, mikä merkitsee yhteisössä nähdyksi tulemistä tietynlaisena toimijana. Yksilöt pyrkivät ylläpitämään myönteistä kuvaa itsestään ja varjelemaan toistensa kasvoja. Kasvojen menettäminen kuvaa tilannetta, jossa yksilön toiminta poikkeaa linjasta, jota hänelle pidetään tunnusomaisena, tai jossa yksityisenä pidetty asia tuodaan julki ilman asianosaisen lupaa (emt.). Esimerkiksi juoruaminen ja yksityiselämään liittyvien tietojen paljastaminen ovat tapoja horjuttaa yksilöiden julkisivua, ja näin ne muuttavat muiden asennoitumista toimijaan. Läheiset suhteet mahdollistavat piilossa olevien asioiden paljastamisen, koska arkea eletään yksityisessä tilassa. Toisaalta yksityiseksi koettu tila läheisten ihmisen muodostamassa sosiaalisessa kohtaamisessa ei ole sama kuin yksityinen tila, joka muodostuu silloin, kun perheen yksityiseen tilaan tulee muita henkilöitä. Sijaishuollossa lapsen arki eriytyy oman perheen kanssa jae-

tusta arjesta ja julkinen valta tulee osaksi perhettä (Enroos 2016; Vierula 2016; Kallinen 2018b). Siirtyessä sijaishuoltopaikkaan muuttaa suhdetta perheen yksityiseen tilaan ja yksityisen tilan kokemusta.

Käsitteenä ’julkinen koti’ korostaa saman tilan kahta tehtävää ja osoittaa sitä koskevien odotusten ristiriitaisuuden. Tilalta odotetaan kodin antamaa turvaa, mahdollisuutta yksityisyyteen ja osallisuuteen. Toisaalta tätä turvaa rakennetaan säännöillä ja laitoksen asukkaiden turvallisuutta varmistavilla menettelyillä. Toisin kuin kotona, sijaishuoltoyksikössä asukkaiden odotetaan vaihtuvan. Yksilö ei pysty vaikuttamaan siihen, keitä tilaan voi tulla. Julkisen kodin työntekijät voivat myös tarvittaessa ottaa tilan instituution käyttöön, mikä tekee tilan kokemisesta kotina epävarmaa (Dorrer ym. 2010). Suljetut ovet, erilaiset lupamenettelyt ja joustamattomat yhteiset säännöt viestittävät laitoksen asukkaille siitä, että paikka ei ole oma ja oleminen ei ole vapaata. Elämä lastensuojelulaitoksessa on tarkoin aika- ja dokumentoitua, säädeltyä ja dokumentoitua, mikä altistaa esillä olemiselle ja muiden arvioinnille (Laakso 2016; Enroos 2016; Enroos ym. 2017). Tiedostaessaan muiden katseet ja arvioinnin kohteena olemisen, nuori tai lapsi ei uskalla aina olla oma itsensä (Pösö 2004). Vaurautuneisuudesta tulee osa sosiaalisia tilanteita ja omien kasvojen varjelu on tietoisempaa.

Aikaisemmissa sijaishuoltopaikan kokemista käsittelevissä tutkimuksissa (Dorrer ym. 2010; Clark ym. 2014) on eroteltu kodin ymmärtämisen ja kokemisen tapoja. Julkisen kodin tilallinen kokeminen on moninaista ja ristiriitais-

ta. Kodilla tarkoitetaan yhtäältä ideaalia, johon julkisessa kodissa pyritään. Toisaalta kodinomaisuus viittaa asioiden tekemisen tapoihin, joilla kurotaan umpeen eroa kodiksi ajatellun yksityisen tilan ja laitospäiväkodin välillä. Sijaishuoltopaikka julkisena kotina merkitsee, että se on samalla laitoksessa toimivien ammattilaisten työpaikka. (Clark ym. 2014.) Koti ideaalisena paikkana korostaa kasvatuksen ja huolenpidon keskeisyyttä ja esineiden esteettisyyttä. Julkinen koti työpaikkana ja laitoksena taas tuo esille sääntöjen ja tarkkailun keskeisyyttä tilan kokemista muovavina piirteinä. Tilassa olevien esineiden suhde tilan käyttäjiin on historiatonta ja persoonatonta. (Emt.; Laakso 2018.) Kodinomaisuutta rakennetaan julkisissa kodeissa eri tavoin, kuten jakamalla ruokailuhetket yhdessä sekä sallimalla asukkaiden vapaasti käyttää yhteisiä tiloja ja esineitä yhteisesti sovitulla tavalla. Kodinomaisuutta tuottavat prosessit voivat kuitenkin tarkoittaa eri toimijoille eri asioita. (Dorrer ym. 2010; Clark ym. 2014.) Työpaikkana julkinen koti merkitsee työn tekemiseen tarkoitettujen hetkien erottamista muusta julkisen kodin arjesta ja ammatillisuuden korostamista (Dorrer ym. 2010).

Sijaishuoltopaikan vertaissuhteet ovat yhteydessä siihen, millaisena kotina laitos koetaan. Lastenkotien arjessa nuoret viettävät tutkitusti vähän yhteistä aikaa samaan yksikköön sijoitettujen kanssa lukuun ottamatta arkirutiinien tuottamia hetkiä. Aikaa vietetään yhdessä enemmän samanikäisten ja kehitystasoisien lasten ja nuorten kanssa. (Törönen 1999; Lahtinen & Pekkarinen 2020.) Sijaisperheessä taas vertaissuhteet rinnastuvat helpommin sisarusuhteiksi ja ovat sijaishuoltoon sijoitetuille

lapsille yhtä aikaa merkityksellisiä ja ristiriitaisia (Kallinen 2018a). Ne vaativat aikuisen tukea ja ohjausta (Serbinski 2017). Samassa sijaishuoltopaikassa asuvien lasten ja nuorten keskinäinen vertaisväkivalta on melko yleistä (Sekol & Farrington 2015; Mononen ym. 2021), ja vallitsevalla väkivallan uhalla on vaikutusta tilan turvallisuuden kokemukseen.

Aikaisempien tutkimusten mukaan sosiaaliset suhteet ovat keskeisiä kodinomaisuuden rakentumisessa (Dorrer ym. 2010). Lupa olla yhteydessä itselle tärkeisiin ihmisiin lisää mahdollisuutta tilanteen hallintaan ja helpottaa sopeutumista uuteen paikkaan. Kokemusta tilan kodinomaisuudesta heikentävät kontrollointi ja hallinnan mahdollisuuksien puuttuminen (McLaughan 2021). Nämä tekijät selittävät osin aikaisempia tutkimushavaintoja siitä, että sijaishuoltopaikoista hatkailun syinä ovat esimerkiksi tilan vieraus, läheisten ikävöinti ja tunne pakottamisesta (Kekkonen & Pekkarinen 2024).

TUTKIMUSASETELMA

Tutkimusaineisto muodostuu 19 narratiivisesta yksilöhaastattelusta, joissa käytettiin menetelmällisesti elämänjannaa. Haastatellut nuoret aikuiset ovat olleet lastensuojelun sijaishuollon asiakkaina. He ovat olleet myös nuorisopsykiatrian asiakkaina tai oman kokemuksensa mukaan psykiatrisen tuen tarpeessa. Haastattelut on kerätty osana Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkuus (LANUPS) tutkimushanketta, jota on rahoittanut Sosiaali- ja terveysministeriö. Tutkimushankkeen tavoitteena oli selvittää lastensuojelun

ja nuorisopsykiatrian yhteisasiakkaina olleiden nuorten palvelutarpeita ja toteutuneita palvelupolkuja.

Tutkimuksessa ollaan tekemisissä arkaluontaisen aiheen kanssa, jonka vuoksi eettiset kysymykset ovat erityisen tärkeitä (Kuula 2006). Tutkimusetiikkaan on kiinnitetty erityishuomiota tutkimushankkeen suunnittelusta tulosten raportointiin. Tutkimus on saanut Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan puoltavan lausunnon. Kutsua haastatteluun välitettiin lastensuojelun jälkihuoltoyksiköiden sekä kokemusasiantuntijajärjestöjen työntekijöiden kautta. Osallistujat saivat kirjallisen tiedotteen haastattelun käytännöistä, osallistujien oikeuksista sekä tietojen luottamuksellisuudesta. Nämä tiedot käytiin läpi myös haastattelun alussa. Osallistujille korostettiin, että heillä on oikeus kieltäytyä vastaamasta mihin tahansa kysymykseen tai keskeyttää haastattelu. Tiedotetta jakaneet kaupungit ja kokemusasiantuntijajärjestöt sitoutuivat tarjoamaan osallistujille tarvittaessa tukea haastattelun jälkeen.

Haastattelut tehtiin kokemusasiantuntijajärjestön tai kunnan sosiaalitoimen tiloissa, yliopistolla, haastateltavan kotona tai etäyhteyksin videokokouksena tai puhelimitse. Haastattelijoina toimivat kolme hankkeen tutkijaa. Haastattelut tehtiin kesäkuun 2021 ja helmikuun 2022 välisenä aikana. Haastateltavat olivat iältään 18–27-vuotiaita. Heistä 16 oli ollut sijoitettuna lastensuojelulaitokseen ja kolme oli ollut sijoitettuna sekä perhehoitoon että lastensuojelulaitokseen. Haastateltavat olivat olleet sijoituksen alkaessa iältään 9–17-vuotiaita, keskimäärin 13-vuotiaita. Haas-

tattelut kestivät puolesta tunnista runsaaseen kolmeen ja puoleen tuntiin ja niiden keskimääräinen pituus oli runsas tunti. Tunnin haastattelu litteroituna on noin 24 sivua.

Haastattelujen pääteemoja olivat palvelukokemukset, koetut palvelutarpeet sekä palveluiden kehittämiskohdat. Haastatteluissa keskusteltiin myös siitä, millaiseen elämäntilanteeseen avuntarve sijoittui. Haastateltavia pyydettiin nimeämään palveluihin liittyviä kehittämisesiä. Tilaa ja kotia koskevat aiheet eivät olleet etukäteen mietittyjä haastatteluteemoja, mutta ne liittyivät läheisesti niihin siirtymiin, joita nuoret kerronnassaan käsittelivät. Tila tuli teemana esille, kun nuoret kuvasivat huostaanoton tapahtumia ja sijaishuoltopaikan muutoksia sekä ympäristöjen välisiä eroja, kuten etäisyyttä kotiin, asumisen tapaa ja asukkaiden määrää. Teemaa käsiteltiin kaikissa haastatteluissa joko siihen lyhyesti viitaten tai tilaa paremmin esitellen tapahtumakuvauksen yhteydessä. Toiset nuoret olivat kuvauksissaan niukkoja. Tällöin teema tulee esille viittauksina nuorten asemaan liittyvissä asioissa, sosiaalisen tilan kokemisessa ja kontrolloivien käytäntöjen kuvauksissa. Niissä haastatteluissa, joissa nuori kertoi yksityiskohtaisesti tapahtumista sijaishuollossa tilan kokeminen ja sen erilaiset ulottuvuudet tulivat temaattisesti hyvin esille.

Aineiston analyysi

Analyysimenetelmänä on käytetty teemoittelua, joka sopii aineistolähtöisesti esille tulevien asioiden käsittelyyn (Braun & Clarke 2006). Analyysi eteni induktiivisesti alkaen aineiston luenalla, joka sisälsi useita lukukertoja ja

yksittäisten haastattelujen tarkastelua. Haastatteluissa tila tuli esille tapahtumakuvauksissa ja maininnoissa kodista tai instituutiosta jonkinlaisena tilana. Nuoret kuvasivat asuinpaikkojen muuttumista ja arkea sijaishuoltopaikassa sekä vertailivat niitä toisiinsa tuoden esille tilaan liittyviä erilaisia ulottuvuuksia. Tekstikatkelmia tarkasteltiin suhteessa aiemmassa tutkimuksessa (Douglas 1991; Dorrer ym. 2010; Clark ym. 2014; Laakso & Enroos 2016) esiteltyihin tilan kokemisen ulottuvuuksiin. Luennassa kiinnitettiin huomiota siihen, millaista tilaa nuoret kuvaavat puhuessaan sijaishuoltopaikoistaan eli kuvaavatko he sosiaalista, emotionaalista, materiaalista vai henkistä tai kulttuurista tilaa ja kuinka kuvaus on yhteydessä oman tilan kokemiseen.

Nuorten kertomasta luotiin kokonaiskuva siitä, miten nuoret kuvasivat tilakokemuksiaan. Aineiston tulkinnaassa on analyysin edetessä käytetty apuna Goffmanin (1971) ajatuksia kasvojen suojelemisesta vuorovaikutustilanteissa sekä itsen alueesta. Tilan kokemista analysoitiin yksityisen ja julkisen kodin sekä itsen alueen välisen suhteen avulla. Tilan kokemiseen liittyviä piirteitä on etsitty sijaishuoltopaikan arjen kuvauksista. Tällaisia ovat sääntöjen merkitys ja niissä joustamisen tilanteet, oman tilan luomisen mahdollisuudet ja loukkamattomuus erilaisissa käytännöissä. Turvallisuuden kokemusta tuottavia asioita on etsitty niistä yhteyksistä, joissa nuori puhuu kodinomaisuutta tuottavista asioista, tilojen avoimuudesta ja esteettisyydestä sekä toiveista koskien elämistä julkisessa kodissa. Aineistositaatit tuovat esille tilaan liittyviä ulottuvuuksia, kuten kodinomaisuutta tai laitospaisuutta sekä yksityisen ja julkisen tilan piirtei-

den ristiriitaisuutta saman tilan kokemisessa.

Tulososassa käsittelemme tilallisia kokemuksia kolmen alateeman mukaan. Ensin avaamme tilan kokemista nuoren aseman ja yksityisyyden suojelemisen näkökulmasta. Toiseksi käsittelemme tilaa materiaalisena ja esteettisenä tilana, joka kuvaa sitä, millaisena tila nähdään tai koetaan. Kolmas alateema tuo esille, miten sosiaaliset suhteet muovaavat tilan kokemista. Näiden teemojen pohjalta muodostuu käsitys nuorten julkisen tilan kokemuksista.

NUORTEN ALISTETTU ASEMA JA JULKISEKSI TEKEMISEN KÄYTÄNNÖT SIIJAISHUOLTOPAIKOISSA

Nuoren asema ja yksityisyyden suojeleminen

Kodista ja yksityisestä tilasta erottavia, kodinomaista tunnelmaa rikkovia ja julkisen vallan roolia korostavia tilanteita ovat aineistossa nuorten toimintaa kontrolloimaan tarkoitettut säännöt ja tarkastukset. Näistä tarkistuksista on säädetty lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki 417/2007, 65–66 §). Sijaishuollon työntekijä voi laissa määritellyissä tilanteissa ottaa haltuun nuoren esineitä tai aineita tai tehdä henkilöntarkastuksen. Nämä käytännöt tekevät nuoren kokemuksissa sijaishuoltopaikassa elämisestä turvatonta ja osoittavat luottamuksen puuttumista. Nuoret kuvasivat erilaisia tapoja, joilla heidän omaan tilaansa oli luvatta tultu ja kuinka heidän tavaroitansa oli käyty läpi tai heidän vaatetustaan tutkittu etsittäessä kiellettyjä tarvikkeita.

Nuoret kokivat tarkastusmenettelyt alistavina ja mielivaltaisina. Nuoret kuvasivat esimerkiksi yksityiseen tilaan, omaan kehoon liittyvien asioiden tai itseensä kohdistuvien tarkastusten tai työntekijöiden yksityisten asioiden kirjaamisen tekevän yksityisistä asioista muille näkyviä. Dokumenttien kirjaukset tekevät yksityisestä tilasta, kuten henkilökohtaisista tapaamisista ja sosiaalisista suhteista, muille näkyviä. Itsen alueen rikkomista kuvattiin erilaisina tunkeutumisina ja pilaamisina. Henkilökohtaisten puheluiden kuunteleminen ja kommentointi toivat esille, miten nuoren tilaan saatettiin suhtautua epäkunnioittavasti. Tilaan tunkeutumisina mainittiin fyysinen kontakti ilman lupaa, tavaroiden ottaminen tai henkilökohtaisen omaisuuden vahingoittaminen. Myös valmistautumista erilaisia tapahtumia varten voivat toiset nuoret pilata rikkomalla esineitä tai likaamalla vaatteita, joita on tilanteisiin varattu. Yksityinen tila syntyi silloin, kun yksilöiden itsemääräämisoikeutta ja vapaata tahtoa kunnioitettiin sosiaalisissa suhteissa. Haastattelussa nuori kuvasi osastojaksoa positiivisena kokemuksena erotuksena sijoituspaikan tunnelmasta, jossa oli ilmennyt puheluiden kuuntelemista, ivallista arvostelua ja yksityisen tilan häiritsemistä.

N: Pääsääntöisesti ohjaajien puhe oli siellä, tai hoitajien puhe oli siellä arvostavaa ja ne oli ihan ok siellä. Siellä sai puhua vanhemmille ilman, että kukaan kuunteli, siis soittaa, koska siellä, missä mä (asuin) [...], mä en saanut puhua mun vanhemmille tai sossulle ilman, että joku kuunteli ja siellä aika usein ohjaajat myös kommentoi, puhui siihen päälle ja pyöritteli silmiään ja kaikkea tuollaista, ikävää kommentointia. Se oli

aika chilli paikka, siellä sai olla rauhassa. (H9)

Puheen sensurointi ja päälle puhuminen osoittivat, ettei nuoren tulkinnoille ollut tilaa kontrolloivissa käytännöissä. Nämä menettelyt rikkoivat ajatusta paikasta, johon voi huolettomasti tulla ja saada osakseen myötätuntoa. Tunteiden vähättely kyseenalaisti nuoren kokemuksen merkitystä. Työntekijät eivät osoittaneet nuoren kasvoja suojaavia pyrkimyksiä. Ajoittain laitoksissa olevien työntekijöiden toiminta näyttäytyi nuorille mielivaltaisena ja epäempeattisena.

N: Ja mulla oli muutenkin ihan hirvee olo sinä päivänä ja mua väsytti. Ja sitten kun mä pääsin takas laitokselle, niin toinen niistä ohjaajista tälleini heti kun avasin oven, niin tuli tälleen, oot sä ihan selvinpäin, että mun pitää kyl nyt ottaa sulat seurat, että eihän tästä tuu mitään. Ja sit mä vaan, et mitä, et mua ärsytti niin paljon, et tiätsä, et mua epäillään, vaikka mä näytän selväpäiseltä, mä puhun kun selväpäinen ja kaikkee. Että siinä ei ollut mitään epäilyä. Et muutaman kerran tuli just noitten seulojen kaa sellasta, et okei. Mutta en mä siinä vaiheessa jätä niitä antamattakaan, koska sitten se tulkitaan positiiviseksi se tulos. Niin, ja kyllä mä toisaalta ymmärrän sen, että kun oli runsasta päihteitten käyttöä, niin pienestäkin epäillään. Mutta sit kun jotkut ohjaajat jäi ihan sellasiin pikkusuoihin kiinni. (H13)

Kontrolloivat käytännöt tuottavat sijaishuoltopaikkaan julkiseen tilaan liittyviä piirteitä, kuten julkisivun ylläpitämisen tärkeyden, mikä voi tarkoittaa tunteiden peittämistä, alistumista ja nuhteettomuutta ylläpitävän mielikuvan vaalimista. Jotkut nuoret omaksuivat erilaisia tapoja tulla toimeen sään-

töjen kanssa ja puolustautua tunkeilevia menettelyjä vastaan sekä hankkia omaa rauhaa, kuten seuraava sitaatti osoittaa. Nuori muodosti tietoisesti itselleen uuden julkisivun. Kontrolloivat menettelyt tekivät tilasta epäluotettavan.

N: Ja sit mä huomasin, että mä voin saada niiltä, jos mä mielistelen niitä, et mä meen sinne sohville juttelee niitten kanssa ja esitän, että mulla on kaikki hyvin ja näin, niin sit ne päästää mut rauhaan helpommin. Niin sit se oli ollut semmoista opittua käytöstä. Niin 14-vuotiaana sit kun mä halusin olla rauhassa, niin mä aina vähän esitin niille, et kaikki on hyvin ja sitten pääsin sinne huoneeseen rauhaan. (H10)

Sijaishuoltopaikan ammattilaisten asemaa tilassa vahvistetaan kirjaamiskäytännöin. Nuorten toimintaa ja yksityistä tilaa tehdään dokumentein näkyväksi ja todeksi. Nuori kertoi, että hän ei ollut selvillä siitä, kuinka paljon hänen yksityisyytään dokumentoitiin. Hän kuvasi dokumentoinnin epäreiluttua ja sitä, kuinka epäily altisti tarkastusmenettelyihin.

N: No esimerkiksi se et jos me kerrottiin mitä siel tapahtuu, ni ei meit uskottu. [...] Ne ajatteli vaa että me yritetään mustamaalata, ja sit ku ohjaajat sanos et näi ei oo tapahtunu, ni mitä vittuu? Päihdeongelmainen nuori. Se on polttanu, se on psykoosis saatana vittu, pistetään se äkkii tonne hoitoon jonneki.. Selittelee tommosii omii tarinoita täällä näin, juu et ei, me ollaa kirjattu tänne näi, et näi on oikeesti tapahtunu. Joo joo sit se on just näi. Väikkee se oikeesti (ees) todellakaa mennä sillee mite ne on kirjannu sinne koneelle. [...] Mutki otettiin kerran sinne iha vaa huoneeseen ja iha väkisin käytiin taskut läpi. Sen takii koska mä haisin röö-

kiltä, vaik mä sanosin et teil ei oo mitään vitun oikeutta tehdä näin. (H8)

Sitaatissa korostuu sijaishuoltopaikan toimintakulttuurin vastustaminen sekä valtataistelu nuorten ja työntekijöiden välillä. Nuori puolustautui vetoamalla lakiin ja omiin oikeuksiinsa. Hänellä ei ole samanlaista pääsyä työntekijöiden yksityisyyteen. Tämä yksityisyyden erilainen asema toimijaryhmittäin erottaa julkisen kodin yksityisestä kodista. Laitoksessa nuori ei ole ulkopuolisten katseilta suojassa.

N [...] mä en tienny et kun aikuiset menee sinne tietokoneelle. Et ne kirjottaa joka helkutin päivä musta mitä mä oon tehny, raportin. [...] Ja sit sossulle menee must, mitä tietoi sille menee, et must menee kuukausittain joku raportti sossulle. Ei todellakaan tarvis tietää ees mun sosiaalityöntekijä mun asioista, mä luulin et se vaan tulee sinne kokoukseen ja se ei tiedä mitään. En mä tienny et se kattois jostain asiakirjoista tai en mä tienny et mä oon noin tommonen paperilla. [...] (H11)

Yksityinen tila ja julkinen tila kampailevat asemasta instituution tilallisissa ratkaisuisa kuvaten erilaisia käsityksiä siitä, mihin tilat on tarkoitettu. Julkinen koti ja aikuisten työpaikka tulevat konkreettisesti samaan tilaan, mutta niitä myös erotetaan arjessa toisistaan. Hyvinä julkisina koteina nuoret pitivät tiloija, joissa nuorten ja aikuisten välille muodostui yhteisöllisyyttä ja jakamisen kokemuksia. Tällöin yksityisen jakamisesta tuli molemminpuolista ja toisen tilaa kunnioittavaa. Yksilön ei tarvinnut pelätä kasvojen menettämistä.

N:[...] Ja mun mielestä laitosten ohjaajien pitäisi olla enemmän kontaktissa nuorten

kanssa. Et ainakin sellanen mikä mulle on jäänyt, niin tosi usein ne istu jossain toimituksessa ja pitää jotain rapsaa monta tuntia. Sit me ollaan vaan siellä, hengaillaan. Et kyl muutamat ohjaajat on semmosia, jotka jäi mulle hyvällä tavalla mielen päälle. Että ne osas ehkä vähän arvioida, et minkäläinen fiilis mulla on ja sit tulee kyseleen, tätsä et onks sulla kaikki hyvin. Mut yleisesti ottaen, niin pitäis olla enemmän kontaktissa nuorten kanssa. (H13)

Työajan ja nuorten kotiajan eriytyminen tilallisina ratkaisuinä korostaa sitä, että ohjaajat ovat julkisessa kodissa töissä ja heidän yksityinen kotinsa on toisaalla. Käsitteisiin itsessään yhdistyy arvostuseroja, jotka välittyvät tilanteisiin. Koti on paikka, jossa halutaan olla ja elää arkea. Nuoret arvostivat sellaista työntekijää, joka luopui työntekijän roolistaan ja jakoi tilanteita heidän kanssaan olemalla läsnä omana itsenään.

TILA MATERIAALISENA JA ESTEETTISENÄ KOKEMUKSENA

Tilaratkaisut ja sisustus sekä vapaus toimia oma-aloitteisesti auttavat luomaan kodinomaisuutta. Aina tilaratkaisut eivät ottaneet huomioon nuoren viihtymistä tai kuvastaneet sitä, että nuori oli tervetullut tilaan. Syynä ankeisiin ratkaisuihin mainittiin esimerkiksi tilanpuute. Nuori kertoi, miten hänet tilan puuttuessa sijoitettiin eristyshuoneeseen. Tämä tuntui hänestä kolkolta ja epämurkavalta. Hän oli tilassa yksin, mutta ei kokenut tilaa yksityiseksi.

N: Ainoa, mitä mä muistan, että siellä oli paikka, oli vapautumassa vasta seuraavana päivänä. Niin mä jouduin sitten nukkumaan siellä eristyshuoneessa, koska missään

muualla ei ollut tilaa. Ja se oli kyllä siis aika epämiellyttävää, koska ei ollut mitään semmoista virkavallan vastustamista tai väkivaltaista käytöstä, tai mitään muutakaan tuollaista. Ja sitten tulee uuteen paikkaan, joka pitäisi olla sun koti nyt vähintään se kolmekymmentä päivää, ja sitten on yhtäkkiä eristyksissä. Se oli kyllä sen erkan ovi oli auki ja muuta, mutta onhan se tosi karu paikka olla. (H15)

Eristyshuoneen olemassaolo jo itsessään luo julkisen kodin tilaan pelotteen, paikan, jossa kodinomaista tunnelmaa ei edes tavoitella. Se on luotu tilanteisiin, joissa nuoren käyttäytyminen on vaaraksi itselleen tai muille, jolloin hänet on pidettävä aloillaan ja erillään muista. Toinen nuori taas kuvasi sitä, kuinka oli ollut lukittuna johonkin tilaan ja kokenut tulleen jätetyksi yksin sijoituspaikassa. Kuvaukset tuovat esille, ettei paikassa ollut ketään nuorta varten ja tila pelotti häntä. Lukittuna oleminen konkreettisesti sulki yhteisön ulkopuolelle. Tilan kokemus nuoren kerronnassa rinnastui vangittuna olemiseen tai unohdetuksi tulemiseen.

Lämpimiksi koetut sosiaaliset suhteet kompensoivat tilojen huonokuntoisuutta ja sisustuksen puutteita, kuten seuraava sitaatti osoittaa. Esteettisiä asioita tärkeämpiä olivat ystävälliset aikuiset.

N: siellä oli ihan hirveä sisustus. Mä melkein halusin pois sen takia, että siellä oli sellaiset oranssivihreäsini-, minkä, mikä se kolmas väri oli? Ruudulliset verhot ja päiväpeitteet ja tyynyt. Ja sit ne sellaiset ihme männynväriset sängyt ja pöydät ja sitten nuuskaa siellä liimattuna pöydän alle. Mä olin sillei, että hyi. Mutta mä muistan sieltä sen, että siellä ne aikuiset oli tosi sellaisia

lämmihinhenkisiä semmoisia. Siellä oli semmoinen tosi äidillinen suhtautumistapa niillä kaikilla. Ja se oli kyllä tosi hyvä siinä kohtaa, koska mä olin tottunut siihen, että mua vain kohdellaan sellaisena vaikeana nuorena ja sitten siellä mulle oltiin tosi ystävällisiä. (H17)

Sosiaaliset suhteet tilan kokemisen muovaajina

Julkisessa kodissa sosiaaliset suhteet rakentavat tilaa emotionaalisenä kokemuksena. Tämä rakentuva sosiaalinen tila poikkeaa oman kodin emotionaalisesta tilasta. Aineistossamme tilan jakaneet nuoret eivät olleet tunteneet toisiaan pitkään ja motivaatio yhteiseen olemiseen saattoi puuttua. Yhteisössä ei ollut läheisyyden ja luottamuksellisuuden ilmapiiriä, joka olisi tehnyt tilasta yksityisen. Aikuiset saattoivat eri tavoin ilmentää sitä, ettei tila ollut heidän kotinsa. Tullessaan töihin työntekijä ei välttämättä ajattele astuvansa jonkun kotiin, vaan tullessaan töihin, mikä välittyy sosiaaliin kohtaamisiin. Työntekijät ja toiset nuoret eivät kunnioittaneet nuorten omia huoneita yksityisenä tilana niin kuin yksityisessä kodissa. Nuorten huoneisiin saatettiin tulla tekemään tarkastuksia, ne voitiin muuttaa toisaalle ja tilan vaihdoksia käytettiin kurinpitomenettelyinä. Vaihdokset loivat tilaan rauhattoman ilmapiirin ja erityiset eristämiseen luodut tilat ilmaisivat kurinpidon kohdistumista nuoriin.

Myös sosiaalisten suhteiden yhteydessä kodinomaisuus sai nuorten puheessa myönteisen merkityksen. Siihen liitettiin joustavuutta, yksilöllisten toiveiden täyttämistä ja asioiden miettimistä nuoren näkökulmasta. Sääntöjä sovellettiin kodinomaisessa paikassa yksilön tilan-

teen mukaan ja vaihtoehtoisista käytännöistä voitiin neuvotella. Joustamiset arjessa tekivät esimerkiksi viikonpäivistä keskenään erilaisia. Kodinomaiseksi kuvatussa yksikössä tehtiin yhdessä asioita ja työntekijät olivat enemmän nuorten parissa. He antoivat nuorille mahdollisuuksia tutustua itseensä tavallisina ihmisinä. Kodinomaisuus tarkoitti osallistumisen helppoutta ja tasa-arvoisuutta. Työntekijöiden ja nuorten suhteista välittyi huolenpito ja kiinnostus. Tällöin työntekijöitä kuvattiin lämpiminä tai rentoina. Kodinomaiseksi kuvatussa paikan nuoret suhtautuivat toisiinsa myönteisesti. Seuraavassa sitaatissa nuori kertoo, että olisi pitänyt parempana sijoitusta perhekotiin, joka rakentui puheessa turvallisesti paikaksi.

N: No, joo, mulle ehkä ihmisenä ja persoonana laitos ei olisi ollut oikea paikka siinä vaiheessa. Mä olisin ehkä ennemmin sijoittanut mut jonnekin perhekotiin, mikä olisi ehkä, isommin kontaktia siihen nuoren elämään ja kaikkeen muuhun. Se olisi ehkä ollut mun kannalta parempi vaihtoehto. [...] Mun oli turvallisempi olla siellä kuin tässä laitossympäristössä. (H14)

Ohjaajien suhde nuoriin ei aina ollut kasvatuksellinen. Kasvatuksellinen ote tarkoittaa kiinnostusta persoonan kasvua kohtaan eettisessä merkityksessä, kasvupotentiaalin ja ihmisyyden varjelemista sekä kasvamaan saattamista (Harva 1968). Ihmissuhteet saattoivat jäädä muodollisiksi ja nuori koki, ettei häntä ymmärretty. Myös toiset nuoret saattoivat olla niitä, joiden suhteen oli oltava varuillaan. Kasvojen menettämisen riski oli laitoksen yksityisessä tilassa läsnä, koska nuori ei pystynyt kontrolloimaan toisten toimintaa eikä omaa tilaansa samalla tavalla kuin omassa ko-

dissaan. Muut sijoituspaikan nuoret eivät olleet omien sisarusten kaltaisia.

N: [...]. *En saanut myöskään pitää yhteyttä ystäviin. Perheelle sai soittaa kerran päivässä, että se oli liian suljettu. Mun psyyke ei kestänyt sitä. Ja sitten toinen, mikä siellä oli, vaikken halua syyttää muita nuoria, niin siellä oli liikaa sekoitusta. Että kun siellä oli tosi semmoisia kovien päihtheiden käyttäjiä, joilla oli kova päihdehistoria, väkivaltahistoria, oli tuomioita, ja sitten sinne laitettiin mä, joka on kuitenkin loppupeleissä luonteeltaan tosi herkkä. Ja mulla oli vasta se alkuote niihin asioihin, niin se oli pelottava ympäristö mulle. Ja mä muistan, kuinka monta kertaa, kun siellä tuli vaaratilanteita, niin kuinka mä pelkäsin. Ja mä muistan, että mua niin pelotti, ja mä jouduin oikein suunnittelemaan sen, että keiden kaveri mä täällä olen, niin mä valitsin mun kaveriksi just sen, joka oli niistä nuorista se pelottavin, koska mä tiesin, että silloin mulle ei voisi mitään tapahtua. [...] Se oli tosi semmoinen pelottava, vähän niin kuin vankilassa olisi. (H16)*

Sitaatissa vankila tilallisena vertauskohteena julkiselle kodille korostaa eroa suhteessa turvalliseksi koettuun tilaan. Tiukat säännöt, pelon ilmapiiri ja erilaisista lähtökohdista tulevat nuoret yhdistettiin julkiseen kotiin, kun taas kotiin liitettiin ihmissuhteiden lämpö ja tuttuus riippumatta siitä, oliko nuoren omassa kodissa ollut turvallista.

Useat nuoret kantoivat huolta läheisistään ja potivat koti-ikävää, vaikka sijoitusta edeltänyt kotitilanne oli ollut monilla vaikea. Koti-ikävän kuvauksiin yhdistyivät kokemus etäisyydestä, liikkumisen rajoittamisesta sekä epä tietoisuus sijoituksen kestosta. Uuteen tilanteeseen sopeutumisessa auttoi se, että

avoimesti kerrottiin, missä nuori nyt asuu ja miten hän pääsee liikkumaan kotiin. Rajoittaminen loi helposti ikävää, kapinahenkeä ja vei tilan hallinnan mahdollisuuksia.

N:.. *mä olin siellä kutosesta ysiin, luokilla, ja vasta ysillä sai pitää kännykän itsellään, sitä ennen se otettiin pois ja sen sai vasta, kun meni kotilomille käyttöönsä, muuten se oli aina toimistossa. Sitten kotilomia kiellettiin, jossain vaiheessa multa suoraan evättiin kotilomat, paitsi kerran kuukaudessa, koska mulla oli ikävä kotiin ja mä kuulin, kun ne puhui toisilleen salaa, että AA ei saa mennä kotiin, koska se on itkenyt äidilleen, että sillä on koti-ikävä. Sitten rahoja säilytettiin toimistossa, suurimman osan sijoituksen aikaa ja mitäs vielä? En mä kyllä ihan äkiseltään keksi muuta. Ai niin, (itkemisestä tuli rajoitus) [...], kerran mua istutettiin neljä tuntia ruokapöydässä, kun mä en suostunut syömään mun ruokaa. (H9)*

Uusi paikka ei aina vastannut nuoren odotuksia. Nuori oli saatettu saada suostumaan ehdotettuun sijoitukseen ja sijoituspaikkaan antamalla paikasta väärää tietoa. Tämä loi huonon perustan kotiutumiseen ja henkilökuntaan tutustumiseen. Seuraavassa sitaatissa nuori puhuu lupausten pettämisestä, ivallisesta kohtelusta ja hänen tunnetilansa torjumisesta.

N: *Sossu ehdotti sille, mutsille sitä paikkaa ja sitten se kertoi, kuinka hienoa ja kivaa siellä on. Sitten mä halusin sinne ja sitten siellä ei ollut niitä juttuja, mitä oltiin luvattu, kun mä menin asumaan sinne. Mä koitin jatkuvasti sitä, että mä saisin muuttaa kotiin, mutta ei sitä huomioitu ja [...] Se perhekodin fajja oli kaikkein hirvein, se saattoi räjähtää ihan mistä tahansa syystä ja se myös, mä muistan ainakin kerran, että se*

olisi rikkonut yhden kahvikupin, kun se sai raivokohtauksen ja sillä oli tapana huutaa joskus niin, että sylki lensi suoraan naamaa päin niin, että koko talo kuuli. Oli siellä mukaviakin työntekijöitä, mutta oli siellä sellaisiakin, kerran mä sanoin yhdelle ohjaajalle, että mulla on koti-ikävä, sitten se oli vaan silleen, sanoi ihan suoraan, sanasta sanaan: ”arvaa mitä, mua ei kiinnosta”. (H9)

Julkisen kodin sosiaalinen tila muodostui elämäkokemuksiltaan hyvin erilaisista ihmisistä. Nuorten erilaiset taustat tekivät heidän kokemisensa perheenjäseniksi vaikeaksi. Julkisen kodin sosiaalista maailmaa ei koettu omaksi. Samankaltaiset ongelmat puolestaan saattoivat lähentää nuoria.

N: [...] siis en mä edes tietäisi pähteistä mitään, jos en mä olisi joutunut laitokseen. Niin sitten kun siellähän on semmoisia, ketkä hatkailee koko ajan ja menee vetään ja sit on sellaisia, ketkä on kotiolojen takia siellä, että ihan eri maailmasta olevat ihmiset sijoitetaan samaan paikkaan, niin ei välttämättä löydy yhteistä säveltä, [...]. Mutta sitten kun on sijoitettuna semmosia, kenellä on ehkä vähän samankaltaiset ongelmat, niin sitten niiden kaa ollut, se yhteiselo ja kaikki mennyt paljon paremmin ja ollut ehkä läheisempi heidän kanssaan [...] (H12)

Sijaishuollossa arkeen liittyi katkonaisuutta ja tilapäisyyttä. Laitoksen vaihtuessa sosiaaliset suhteet ja esimerkiksi lasten harrastamisen mahdollisuudet tulivat uuden neuvottelun kohteeksi. Myös ympärillä olevat ihmiset saattoivat vaihtua yllättäen. Nuoren odotettiin jatkavan uuden työntekijän kanssa tai hyväksyvän uudet asukkaat. Tämä orientaatioiden erilaisuus suhteessa

sijoituspaikkaan asuinpaikkana ja yhteisönä verrattuna kotiin tekee luottamuksen rakentumisen vaikeaksi. Koti käsitteenä pitää sisällään ajatuksen itselle läheisistä pitkäaikaisista ihmissuhteista, joille on ominaista sitkeys. Julkisesa kodissa asuminen kotiin verrattuna vaatii useammin yksityisen suojaamista ja kasvojen tietoista ylläpitoa.

N: [...] Sitten mulle on tullut vähän semmoinen vaikutelma, että luovutetaan heti, jos tulee ongelmia sijaishuoltopaikassa ja se saatetaan heti vaihtaa, että ei heti oltaisi silleen, jos tulee jotain ongelmaa, ollaan silleen, että ”okei, moro, sä vaihdat tiukempaan paikkaan”. Jos asuu kotonakin, ei se ole heti ”lähdet pellolle”, toivottavasti ainakaan, jos tulee jotain vaikeuksia. Vaikka lapsi hatkaisi jostain sijaishuoltopaikasta, sitä ei heti vaihdettaisi, vaan vietäisiin siihen samaan takaisin, jos koettaisiin, että se on sen lapsen tarpeisiin vastaava. Sitä ei olla otettu huomioon, minkälaisen signaalin se antaa lapselle, jos heti ongelmien sattuesssa vaihdetaan paikkaa, millaisen viestin se antaa sitoutumisesta ylipäättänsä siihen lapseen [...] (H10)

Seuraavaan taulukkoon on koottu analyyysin pohjalta yksityisen kodin ja julkisen kodin piirteitä kokemuksellisinä tekijöinä ja tiloina. Itsen alue syntyy tilanteisesti suhteessa muihin toimijoihin kasvokkaisissa tilanteissa. Itsen alueen merkitys tulee esille läheisyyden kokemuksena tai tarpeena pitää etäisyyttä toisiin. Tätä suhdetta toisiin yksilö säätelee oman toiveensa mukaan ja sosiaalisen tilanteen luomissa kehyksissä sekä edellyttäen, että yksilöllä on itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus suojautumiseen.

Taulukko 1. Tilan kokeminen yksityisenä ja julkisena sekä itsen alue tilakokemusten välittäjänä

yksityinen koti	itsen alue välittävänä mekanismina	julkinen koti
oma huone, merkitykselliset esineet	etäisyyden ja läheisyyden säätely	yhteiset tilat, jakaminen, persoonattomuus
luvallisuus, avoimuus	itsensä määrääminen	kiellot, lukot
valinnaisuus, vapaaehtoisuus, joustamisen mahdollisuus	omaharkinta	säännönmukaisuus, vaihtoehdottomuus, samanlaisuus
emootioiden jakaminen ja näyttäminen	kasvotyö; kasvojen ylläpitäminen ja varjelu	tunteiden kontrollointi ja muokkaaminen sopiviksi, tunteiden pelottavuus ja seuraukset
paljastaminen, esille tuominen	harkinnanvaraisuus, luottamus	peittely, harkinta, kirjaaminen, suotuisuus

JOHTOPÄÄTÖKSET

Olemme artikkelissa tarkastelleet nuorten kertomuksia sijaishuolto paikasta julkisena ja yksityisenä tilana. Tilan kokeminen tulee esille oman aseman kuvauksissa ja siinä, miten ero yksityisen kodin ja julkisen kodin välillä kuvataan, miten tilaa kuvataan materiaalisena ja miten sosiaaliset suhteet ovat yhteydessä tilan kokemiseen. Kiinnitimme huomiota nuoren asemaan eli mahdollisuuteen ylläpitää yksityisyyttään, toimia omaehtoisesti ja varjella omaa aluettaan sijaishuolto paikassa. Nämä ovat turvallisuuden ja itsensä määräämisen kokemusten muodostumisessa keskeisiä. Goffmanin (1971) mukaan sosiaalisissa tilanteissa yksilöt haluavat ylläpitää myönteistä kuvaa itsestään ja varjella omia kasvojaan. Omien kasvojen lisäksi toisten toimijoiden oletetaan varjelevan toinen toistensa kasvoja, mitä tuo esille kohtaamisten tahdikkaus ja toisen yksityisen tilan kunnioittaminen. Lastensuojelulaitoksessa tällaisen yksityisen tilan ylläpitäminen on erilaista kuin kotona, jossa jäsenet tuntevat toisensa ja jakavat osin samaa yksityisyyttä. Yksityiseksi koetun tilan muodostamisen mahdollisuudet vähenevät, kun julkisivua ylläpidetään kohtaamisissa jaetuissa julkisen kodin tiloissa. Nuor-

ten toiminnan jatkuva dokumentointi sekä yksityisyyttä paljastavat käytännöt kaventavat yksityisen tilan kokemisen mahdollisuutta.

Kodinomaisuutta julkisessa kodissa rakentaa avoimuus sekä mahdollisuus muokata tilaa omaksi. Samalla kuitenkin edellytetään yksityisyyttä suojaavien menettelyiden noudattamista. Julkisen kodin toiminnan kehityksessä erilaisten käytäntöjen tulisi nuorten mukaan ilmaista luottamusta ja välittämistä erotuksena tarkkailulle ja tarkistamiselle. Yksityisiksi ajateltujen asioiden esille tuominen ja nuoren julkisivua horjuttavat tilanteet ovat loukkaavia ja nolouden tunnetta tuottavia. Toimijuuden näkökulmasta paljastavat käytännöt heikentävät hallinnan ja itsensä määräämisen tunnetta. Nuorista osa tuo esille vastustamisen ja karkaamisen tapoina ottaa toimijuus itselle ja muuttaa tilanetta itselle paremmaksi tai saada siirto toiseen paikkaan. Toiset taas omaksuvat laitoksen toimintakulttuurin ja muodostavat julkisivun sopeutuakseen laitoksen arkeen. Yhteisinä ikävinä kokemuksina aineistossa nousevat itsen alueelle tunkeutumisesta eri tavoin.

Sosiaaliset suhteet rakentuvat arjen toiminnassa. Tavot toteuttaa arjen proses-

seja julkisessa kodissa muokkaavat tilaa kodinomaisena, yksityisenä tai päinvas-
taisesti institutionaalisenä ja julkisena
(Enroos 2016). Ne arjen tilanteet, joilla
voidaan rakentaa kodinomaisuutta, kun-
ten jaetut ruokailuhetket tai yhteisesti
sovitut säännöt ja lomat, voivat rikkoa
tätä tunnelmaa, kun niitä toteutetaan
toisen tilan loukkaamisen, kontrol-
loinnin tai rajoittamisen merkityksessä.
Samassa tilassa voidaan kokea pakotta-
mista ja yhteisiin sääntöihin vetoamista,
mutta myös yksilön tilanteen ymmärtä-
mistä ja mahdollisuutta vapaaehtoisuu-
teen ja osallisuuteen erilaisten rutiinien
toteuttamisessa. Kuten Goffman (2012)
on todennut, samat prosessit itsen alu-
eella saavat merkityksensä sosiaalisen
suhteen läheisyyden ja merkityksen
perusteella. Luottamus rakentuu tilassa,
jossa nuori kokee tulleen ymmärre-
tyksi sekä huomioduksi omine tar-
peineen ja toiveineen. Tärkeä turval-
lisuutta tuottava asia on oma rauha ja
mahdollisuus olla yhteydessä läheisiin.
Nuoret kokevat rankaisevana sen, että
heidän tavaroitaan otetaan heiltä, este-
tään yhteydenpito läheisten kanssa tai
evätään tietoa. Nämä toimet heikentä-
vät tilanteen hallinnan mahdollisuuksia.

Julkisen kodin kahtalainen merkitys
on hyvä tiedostaa paremmin. Työnte-
kijän tehtävä on omalla toiminnallaan
rakentaa tilaa kotina. Tilan tulee kodin
tapaan tukea yksilön persoonan kehit-
tymistä, olla turvallinen ja luoda mah-
dollisuuksia vapaaehtoiseen toimintaan
sekä yksityisyyteen. Julkisessa kodis-
sa erilaiset menettelyt ja tilaratkaisut
ovat ristiriidassa kotia luovien piirtei-
den kanssa. Näiden ristiriitaisuuksien
tiedostaminen on tärkeää, jotta voidaan
parantaa kodin ulkopuolelle sijoitet-
tujen turvallisempaa kiinnittymistä

sijaishuoltopaikkaan ja tarjota mah-
dollisuuksia toimijuuteen. Itsen tilan
luomisen mahdollisuus ja loukkaamat-
tomuus tulee huomioida tilankäyttöä ja
toimijoiden asemaa rakentavissa käy-
tännöissä. Persoonattomat tilaratkaisut
etäännyttävät kodinomaisuudesta.

KIRJALLISUUS

- Baugerud Gunn & Melinder Annika
(2012) Maltreated children's memory of
stressful removals from their biological
parents. *Applied Cognitive Psychology* 26
(2), 261–270. [https://doi.org/10.1002/
acp.1817](https://doi.org/10.1002/acp.1817)
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006)
Using thematic analysis in psychol-
ogy. *Qualitative Research in Psy-
chology* (3) 77–101. [https://doi.
org/10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)
- Clark, Alison & Claire Cameron & Kleipoed-
szus, Stefan (2014) Sense of place in chil-
dren's residential care homes: Perceptions
of home? *Scottish Journal of Residen-
tial Child Care* 13 (2), 1–13. [https://doi.
org/10.5958/2349-3011.2015.00014.6](https://doi.org/10.5958/2349-3011.2015.00014.6)
- Douglas, Mary (1991) The Idea of a home:
A Kind of space. *Social research* 58 (1),
287–307.
- Dorrer, Nika & McIntosh, Ian & Punch,
Samantha & Emond, Ruth (2010) Chil-
dren and food practices in residential care:
ambivalence in the 'institutional' home.
Children's Geographies 8 (3), 247–259.
[https://doi.org/10.1080/14733285.2010
.494863](https://doi.org/10.1080/14733285.2010.494863)
- Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen
kotiin – huostassaolon ensivaiheet sijais-
huoltopaikkojen toimijoiden näkökul-
masta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Hei-
no & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto.
Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere:
Vastapaino, 224–260.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Helavirta,
Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tar-
ja (2017) Vuosi huostassa. Lastensuoje-
lun aikatietoista tarkastelua. *Janus* 25 (4),
297–311.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elä-
mäntarinaa. Narratiivinen tutkimus las-

- tenkodissa asuneiden kertomuksista. Acta Universitatis Tamperensis 1713. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Goffman, Erving (1971) *Relations in public*. London: Allen Lane Penguin Press.
- Goffman, Erving (2012) *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Suomentanut Kaisa Koskinen. Teoksessa Eeva Luhtakallio & Anssi Peräkylä (toim.) *Erving Goffman: Vuorovaikutuksen sosiologia*. Tampere: Vastapaino.
- Haapala, Maija & Kajjanen, Milja & Minkkinen, Minna & Westlund, Onni (2023) *Hatkassa Suomessa – kohti kansallista tilannekuva lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista*. Pesäpuu ry. Lastensuojelun kehittämissyhteisö. <https://pesapu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-raportti.pdf>
- Harva, Urpo (1968) *Systemaattinen kasvatustiede*. Helsinki: Otava.
- Imrie, Rob (2014) Disability, embodiment and the meaning of home. *Housing studies* 19 (5), 745–763. <https://doi.org/10.1080/0267303042000249189>
- Kallinen, Kati (2018a) Perhehoitolasten sisarusuhteet sekä vertaissuhteet sijaisperheessä. *Nuorisotutkimus* 36 (4), 4–18.
- Kallinen, Kati (2018b) Perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet biologisiin vanhempiinsa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 41–50.
- Kekkonen, Outi & Pekkarinen, Elina (2024) *Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2024:1. Turun: Hansaprint Oy.
- Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Laakso, Riitta (2016) *Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä*. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 157–187.
- Laakso, Riitta (2018) *Esineet huostaanotettujen lasten muutoissa*. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 103–127.
- Laakso, Riitta & Enroos, Rosi (2016) *Vierailloilla ovilla – Lapsen sijaishuoltopaikkaan tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuolto-*
- topaikkojen toimijoiden näkökulmasta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5), 506–515.
- Lahtinen, Jenni & Pekkarinen, Elina (2020) *Yhteensointuvia ja epäväireisiä kohtaamisia lastensuojelussa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (2), 157–167.
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Mclaughlan, Carrie (2021) *An exploration of distance and home when looked after: Views of young people*. *Scottish Journal of Residential Child Care: An international journal of group and family care experience* 20 (2).
- Mononen, Eeva & Hakovirta, Mia & Rasin kangas, Jarkko & Ikonen, Riikka (2021) *Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (3), 275–286.
- Pösö, Tarja (2004) *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja, & Laakso, Riitta (2016) *Matching children and substitute homes: some theoretical and empirical notions*. *Child and Family Social Work* 21, 307–316. <https://doi.org/10.1111/cfs.12144>
- Sekol, Ivana & Farrington, David (2015) *Psychological and background correlates of bullying in adolescent residential care*. *Journal of Social Work Volume* 16 (4), 429–452. <https://doi.org/10.1177/1468017315581530>
- Serbinski, Sarah (2017) *Growing up with foster siblings: Exploring the impacts of fostering on the children of foster parents*. *Qualitative Social Work* 16 (1), 131–149. <https://doi.org/10.1177/1473325015599247>
- Törrönen, Maritta (1999) *Lasten arki laitoksessa – Elämistä lastenkodissa ja sairaalassa*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Vierula, Tarja (2016) *Huostaanoton jälki-puinti ja uudet oivallukset: Eräs huostaanotto-prosessi äidin näkökulmasta*. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 261–315.
- Vilkko, Anni (2010) *Eletyn tilan kertominen*. Teoksessa Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus, 35–58.

ENGLISH SUMMARY

Katariina Löfblom & Minna Alin & Sanni Salonen & Anniina Kaittila & Leena Leinonen & Siiri-Liisi Kraav & Riitta Vornanen & Merja Anis & Max Karukivi: Young People's Experiences of Foster Care as a Public and Private Space

The current article examines how space in foster care is presented in young people's interviews and how their experiences of space relate to the concepts of public and private space. The key concepts being studied are home as a private space and public home as a space experience concurrently private and public, in which the territory of self needs to be negotiated. The dimensions that regulate the territory of self are the closeness of social relationships and, on the other hand, the possibility of self-determination and expressing one's will in various spatial solutions. The data is collected as a part of a larger study and consists of interviews with nineteen young people who have experienced out-of-home care. The analyses were conducted in a data-driven, exploratory thematic manner. From a young person's perspective, the relationship between the public home and the private home provides tools for developing practices in public homes by highlighting the alteration and simultaneity of activities and things that create and destroy the homeliness in the public home.